

NECMI SÖNMEZ

—
Sanat
—

İLHAN
KOMAN

SÖZLÜĞÜ

Dr. Necmi Sönmez, Mainz, Paris, Newcastle, Frankfurt üniversitelerinde Sanat Tarihi eğitimi aldı. Heykeltıraş Wolfgang Laib üzerine yazdığı doktorasını 2000'de Johann Wolfgang Goethe Üniversitesi'nde tamamladı.

Resim eleştirileri, söyleşi ve çevirileri Türkçe olarak 1986'dan itibaren *Cumhuriyet*, *Milliyet Sanat*, *2000'e Doğru*, *Gergedan*, *Argos*, *Yazın*, *Arredamento Mimarlık*, *Sanat Dünyamız*, *Virgül*, *Radikal*; Almanca olarak 1990'dan itibaren *Neue Bildende Kunst*, *Kunstzeitung*; İngilizce olarak 1992'den itibaren *Flash Art*, *Balkan Media*'da yayımlandı. Son dönem düzenli olarak *Unlimited*, *K24*'te yazıyor.

1995'ten itibaren sergi yapımcısı olarak Türkiye, Fransa, Almanya ve Hollanda'da sergiler organize etti. Museum Wiesbaden ve Museum Moderner Kunst Stiftung Ludwig, Viyana'da küratör asistanlığı yaptıktan sonra Essen'de Folkwang Müzesi'nde (2001-2006) Çağdaş Sanat Bölümü küratörlüğünü üstlendi. Sanatsal direktör olarak Kunstverein Arnsberg'de (2006-2009) görev yaptı. Alım Komitesi üyesi olarak FRAC Franche Comté'de (2007-2010) çalıştı. Bağımsız küratör ve sanat tarihçisi olarak Tate, Staatliche Museen zu Berlin, Deutsche Bank KunstHalle, Borusan Contemporary gibi kurumlarla birlikte projeler yürütüyor. 2015'ten beri SKIRA yayınevi (Milano) için bağımsız editör olarak monografik kitaplar yayınladı. Halen Ruhr Museum / Stiftung Zollverein Essen'de gerçekleşecek bir anıt projesinde küratör olarak çalışıyor.

Gerçekleştirdiği Sergiler (Seçilmiş): Nil Yalter (1994), Jean Dubuffet (1995), Candida Höfer (1996), Emil Schumacher (1997), Strukturveränderung / Structures Transverses (1999), Einsiedler Vorübergehend (2001), Renée Levi (2003), Reiner Ruthenbeck (2004), Martin Gostner (2004), Tiefbauarbeiten (2005), Gregor Schneider (2006), Meltem of İstanbul (2007), Anja Cuijka (2008), Mazhar Şevket İpşiroğlu 100 Yaşında (2008), Türkische Realitäten / Türk Gerçekliği (2008), Unexpected / Unerwartet (2010), Port Izmir 2, International Contemporary Art Triennial (2010), In Back of Real (2011), Gerwald Rockenschaub, Sol LeWitt (2012), François Morellet (2013), Björn Severin (2014), Klaus Jürgen-Fischer (2015), Kemal Seyhan (2016), Johannes Sandberger-Matthias Schamp (2016), Ola Kolehmainen (2017), Selim Turan (2017), SARMAL / HELIX (2017), Evrim / Evolve, İlhan Berk 100 Yaşında (2018), Boomoon, Kemal Seyhan (2019), Murat Germen, :mentalkLINIK (2020)

Yayınladığı Kitaplar (Seçilmiş): Klaus Jürgen-Fischer, *Kunstspektakel-Kunstedebakel Kunstkritisches Tagebuch*, (2001), *Sanat Hayatı İçerir mi?* (2006), *Murat Germen Yeni Türkiye* (2013), *Murat Germen Monografisi*, *Skira* (2015), *Şimdiki Zamanın Yanında ya da Karşısında* (2015), P.G. *Thelander*, *Monografisi*, *Skira* (2018), *Kemal Seyhan Monografisi*, *Skira* (2018), *Paris Tecrübeleri*, *École de Paris – Çağdaş Türk Sanatı: 1945-65* (2019), *Fahrelnissa Zeid Sözlüğü* (2020)

DOĞAN KİTAP TARAFINDAN YAYIMLANAN DİĞER KİTABI

Fahrelnissa Zeid Sözlüğü

İLHAN KOMAN SÖZLÜĞÜ

Yazan: Necmi Sönmez

Editör: Hülya Balcı

Yayın hakları: © Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

Bu eserin bütün hakları saklıdır. Yayınevinden yazılı izin alınmadan kısmen veya tamamen alıntı yapılamaz, hiçbir şekilde kopya edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

İlhan Koman eserlerinin tüm telif hakları İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı'nda bulunmaktadır.

Aksi belirtilmediği takdirde yayınlanan yapıtlar İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı arşivindedir.

Kullanılan görseller, aksi belirtilmediği takdirde, İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı'ndan temin edilmiş, Yıldırım Arıcı tarafından fotoğraflandırılmıştır. Yayıncı ve yazar eser künyelerinde gözden kaçan herhangi bir hata veya ihmâl için özür diler. Temas kurulduğu takdirde bunları en kısa sürede düzeltmekten memnun olacaklardır.

1. baskı / Haziran 2021 / ISBN 978-605-09-8400-2

Sertifika no: 11940

Kitap ve kapak tasarımı: Taylan Polat

Kapak görseli: İlhan Koman, 1980'li yıllar, Fotoğraf: Güneş Karabuda, Güneş Karabuda Arşivi izniyle

Arka kapak görselleri: *Eser 1:* Koman, İsimsiz, 1960-68, 70x40x115 cm, demir, İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı Koleksiyonu *Eser 2:* Koman, İsimsiz, Esnek Polihedra Kule, 1970-75, alüminyum, folyo, tel, ip (formların açık hali), İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı Koleksiyonu *Eser 3:* Koman, Sonsuzluđu..., 1986-2007, Titanyum, santralistanbul

Baskı: Ay-han Matbaası

Mahmutbey Mahallesi, 2622. Sokak, No: 6/31

Bağcılar - İSTANBUL

Tel. (212) 445 32 38

Sertifika no: 44871

Doğan Egmont Yayıncılık ve Yapımcılık Tic. A.Ş.

19 Mayıs Cad. Golden Plaza No. 3, Kat 10, 34360 Şişli - İSTANBUL

Tel. (212) 373 77 00 / Faks (212) 355 83 16

www.dogankitap.com.tr / editor@dogankitap.com.tr / satis@dogankitap.com.tr

İlhan Koman Sözlüğü

Necmi Sönmez

**Bir mr
geçirdiđinde
tamamının altına
imzayı atmalısın¹**

17 Haziran 2021’de 100. doğum gününü kutladığımız İlhan Koman, geliştirdiği deneyleriyle, heykel, matematik, statik, alternatif enerji üretimi gibi alanlarda “değiştirilemez ya da tartışılmaz gibi görünen kuramlara meydan okuyarak” çağdaş Türk ve İsveç sanatında eşi benzeri görülmemiş eserler üretti. Onun yeni, farklı ve beklenmeyecek kadar cesaretli çalışmaları Edirne, İstanbul, Paris, Brüksel ve Stockholm kentlerinde geçen yaşamıyla birleştiğinde sanatsal ve bilimsel açıdan örnek bir hayat ortaya çıkmaktadır.

Örnek hayat derken, Koman’ın araştırmalarıyla hümanist değerler üzerinde kurguladığı “ideallerinden” bahsetmek gerekir. Bu idealler, 1941’de İstanbul’da başlayıp 1947-51 arasında Paris’te sürdürdüğü sanat eğitiminde, bağımsız olarak geliştirdiği alçı, taş, demir heykellerinde, insanın sanat aracılığıyla çevresiyle, doğayla ortaklıklar kuran “erdemler” geliştirmesiyle gerçekleşmiştir. Koman’ı Koman yapan da, onun sanatı formlar, renkler, malzemelerden oluşan deneylerin ötesine taşıyıp, paylaşımcılıkla şekillenen erdemlere dayandıran hümanist yaklaşımıdır. Koman’ın erdemlerinin ne olduğu sorusuna bir çırpıda yanıt vermek mümkün değildir. Ama çocukluğundan itibaren çok iyi gözlem yapan, bunlara dayandırdığı deneylerinin sonuçlarını görsel, matematiksel, bilimsel değerlerle dışarı vuran bir sanatçı olan İlhan Koman, araştırmalarını en uç noktalara kadar götüren bir çalışma tutkusuna sahiptir. Bu sayede hem olağanüstü güzellikteki formları hem de geometrinin en gizemli sırlarını ortaya çıkaran buluşlarıyla daha önce hiçbir yaratıcının ayak basmadığı

toprakları keşfetti. Onu eşsiz kılan Türk, Fransız ve İsveç kültürlerinin farklı özelliklerini yapıtlarında birleştiren bir dünya sanatçısı olmasıdır.

Çalışmaları 1950'lerden itibaren uluslararası yayınlarda dönemin öncü Soyut Sanat eğilimleri arasında Robert Jacobsen'den David Smith'e uzanan çizgide değerlendirilen, Venedik, São Paulo Bienali'nde gösterilen, MoMa'dan Moderna Museet'e kadar birçok önemli müze koleksiyonunda temsil edilen Koman, özellikle İsveç'te kamusal alanlarda gerçekleştirdiği heykelleriyle dünya sanat tarihine geçmiş bir yaratıcıdır.

Onu benzersiz kılan en önemli özelliklerden biri de, çalışmalarında geliştirdiği anlatım biçiminin 1947'den itibaren soyut, geometrik ve kavramsal değerler üzerinde şekillenmesiydi. İlhan Koman'ın geliştirdiği formların çekiciliği, hangi malzemeyi kullanırsa kullansın mükemmel bir el emeği, bilek gücünün eseri oldukları için izleyenlerde dokunma duygusunu tetikleyen bir büyüye sahip olmalarında yatar. Bu çekicilik o kadar ustaca kurgulanmıştır ki, ilk bakışta yalın, basit gibi gözükse de formlar dünyasının arkasında, sanatçının büyük zorluklara göğüs gererek oluşturduğu yaratım süreçlerini kavramak pek kolay değildir. Unutmamak gerekiyor ki Koman arkasında destek olmadan kendi yolunu tırnaklarıyla kazıyarak açmıştır. Onun birbirinden apayrı Türk, Fransız ve İsveç kültürlerini akıl almaz biçimde harmanlayarak oluşturduğu kültürlerarası yaşam, üretim ve paylaşma açma süreçleri eşsizdir.

İşte polihedralar, hiperformlar, ikiz hiperformlar, rotorlar, oynak çokyüzlüler, ucu yere değen piramitler ve onların sayısız türevleri Koman'ın her detayını ince ince tasarladığı biçimler dünyasının kahramanlarıdır. Hayatının son on sekiz yılını etrafından kimsenin geçmeyi göze alamadığı geometri labirentlerinde geçiren sanatçı yapısal düşüncesini üçboyutlu elemanlara dönüştüren çabasıyla adeta yepyeni bir minimal görsel alfabe oluşturmuştu. Bu alfabeyle kurgulanan son dönem çalışmalarındaki mükemmeliyetçilik baş döndürücüdür. Parça ile bütün arasındaki ilişkiler üzerine kurulu olan bu alüminyum heykellerde "malzemenin esnekliği" sanatçının eliyle zorlanarak oluşturulduğu için nereden bakılırsa ba-

kılsın garip bir “gerilim hissi” kendisini duyumsatır. Nereden geldiği, nasıl şekillendiği bir çırpıda anlaşılamayacak kadar gizemli olan bu gerilim, sanatçının form dünyasını ayakta tutan bir öge olarak karşımıza çıkar.

Bu sözlük-kitap, İlhan Koman'ın 1941'den 1986'ya kadar gerçekleştirdiği çalışmaların temelindeki ailevi, sanatsal, kültürel oluşumları alfabetik bir diziyle bir araya getirerek sanatçının görsel evreninin kodlarını ortaya çıkarmayı hedefliyor. Türkiye'de geniş kitleler tarafından sadece *Akdeniz* heykelinin yaratıcısı olarak bilinen sanatçı, kısa ama dopdolu yaşamının yarısından fazlasını İsveç'te birbirinden ilginç görsel deneylerin çevresinde geçirdi. Onun farklı araştırmalarını detaylara girmeden aktarmayı hedefleyen *İlhan Koman Sözlüğü*'nü sanatçının gizemli dünyasını tanımak isteyenler için bir başlangıç olarak kaleme aldım.

İlk kez 16 Ocak 1987'de Mimar Sinan Üniversitesi'ndeki anma toplantısında çalışmalarıyla kapsamlı olarak tanıştığım İlhan Koman'ın heykellerine adeta vurulmuştum. Hani ilk bakışta aşk denilen bir yoğunlaşma. Daha sonra günlerce Mecidiyeköy'deki *Akdeniz*'i günün farklı saatlerinde seyrettim. Kollarının, gövdenin hareketliliği, şeffaflığı büyüleyiciydi. Kim bu adam, bu güzelliği nasıl yaratmış diyerek dört dönmüştüm bu heykelin etrafında. Galiba tonlarca demirin hareket ettiği hissiydi beni baştan çıkararak. Yıllar içinde bu hareketin ne olduğunu kavramamda anahtar rolü Abidin Dino'nun, Güneş Karabuda'nın ve Meldâ Kaptana'nın anlattıkları üstlendi. Daha sonra Stockholm'deki anıtları karşısında da içindeki Koman tutkusunun tükenmediğini gördüm. Gemisi M/S Hulda'yla o muhteşem Baltık Denizi takımadalarına açılıp İlhan Koman'la balığa çıkmayı isterdim. O söylese, ben dinleseydim paşa paşa. Kim bilir neler takılırdı oltamıza...

Nisan 2021, Düsseldorf

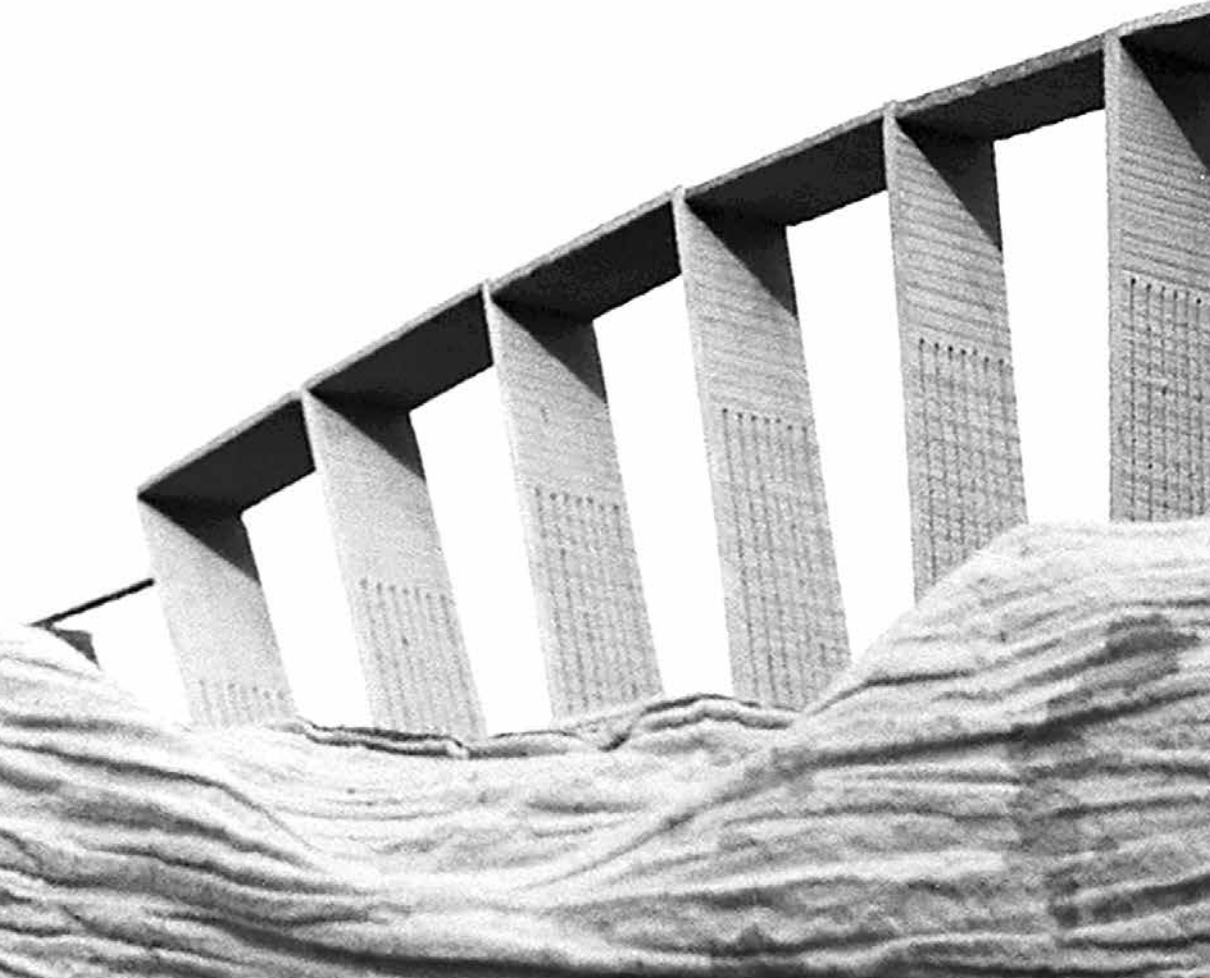

Koman Drottningholm'de
bir tahta heykeliyle, 1970-75,
Fotoğraf: Güneş Karabuda

İLHAM

17 Haziran 1921 Edirne
30 Aralık 1986 Stockholm

İSOMM

Koman, Rue de la Grande Chaumière'deki atölyesinde, Paris 1949. Fotoğraf: Willy Maywald
(Sağ taraftaki alçı heykel 1949'da Salon des Réalités Nouvelles'de sergilendi.)

“1950’li yılları kariyerimde Demir Çağı olarak adlandırıyorum. Bu dönemde ne kadar demire biraz işkence edip, onu ateşte kızdırmış, şekle sokmaya çalışmış olsam da neticede heykellerimde demirin sertliğini yüceltip güzelliğini yansıtmaya çalıştım. Sonuç estetik açıdan beni tatmin etmişti.”

Soyut Devingen Heykele Bakışım, 1979

Çekirdek Koman ailesi: Şayan Kalfa, Leman Sevinç, ?, Dr. Ahmet Fuat, İlhan (sağdan sola ayakta) Korhan, Kıymet Gönül, anne tarafından dede Mehmet Şeref Aykut, Edirne, 1935

Komanların Edirne'deki evleri, 2017, Fotoğraf: Deniz Çantay

Ailesi

Mehmet Şeref Aykut (1874-1939)

Son Osmanlı Meclis-i Mebusan Edirne mebusu olan Mehmet Şeref Aykut, İlhan Koman'ın anne tarafından dedesidir. Galatasaray Lisesi ve Mercan İdadisi'nde orta eğitimini tamamladıktan sonra 1895'te İstanbul Hukuk Mektebi'ni bitiren Aykut, Abdülhamid'in baskılarına karşı çıkan siyasi etkinlikleri ve Türkçülük akımını destekleyen yazın çalışmaları nedeniyle Trablusgarp'a sürgüne gönderildi.² Oradan kaçarak İzmir'e gelen Aykut burada gazeteciliğe başladı. Türk dilini Osmanlıca kelimelerden arındırma konusundaki fikirleri nedeniyle dikkatleri üzerine çekti. 1903 yılında Edirne'ye dönerek gazeteciliğe devam etti. Trakya'daki Müslüman Türk nüfusun kültürel, siyasi sorunları üzerine yoğunlaşan Aykut, Balkan Savaşı sonrasında Türklerin aleyhine gelişen bir dizi politik olaydan etkilenerek bir grup arkadaşıyla birlikte 1918'de Edirne'de Trakya-Paşaeli Müdafaa-i Hukuk Cemiyeti'ni kurdu. *Trakya Paşaeli* gazetesinin başyazarlığını üstlenerek bölgedeki siyasi gelişmelerde etkin oldu. Son Osmanlı Meclis-i Mebusan'ına katılan Aykut, İstanbul'un işgal edilmesinin ardından Malta'ya sürgüne gönderildi. 1921'de kendi çabalarıyla Ankara'ya dönerek Kurtuluş Savaşı'nda aktif olarak rol aldı. Edirne milletvekilliğinin yanı sıra yayınladığı kitapları, gazeteci kimliğiyle Cumhuriyet ideolojisinin savunucularından olan Aykut, nasyonalizm dogmalarından uzak duran bir milliyetçilik fikrini destekliyordu. Tek kızı Sevinç Leman Hanım'ın iyi bir eğitim almasını sağlayan Aykut, Cumhuriyet rejiminin kuruluş ve erken dönemlerine ışık tutan kitaplarıyla Türk ulusal hareketinin önemli düşünür ve eylemcileri arasında yer almaktadır.

Dr. Ahmet Fuat Koman (1888-1963) - Leman Sevinç Koman (1902-1964)

Kulak Burun Boğaz doktoru olan baba Dr. Fuat Koman tıp eğitiminin ardından Çanakkale Muharebeleri'ne askeri doktor olarak katılıp yüzbaşı unvanını alır. Türk Ulusal Kurtuluş Savaşı'nın örgütlenmesindeki rolü nedeniyle bölge Yunan işgali altındayken tutuklanıp sürgüne gönderilir. Daha sonra Edirne'ye dönerek İlhan Koman'ın doğacağı görkemli konağı satın alarak muayenehanesini ve ailesini buraya taşır. Toprağa da meraklı olan Dr. Fuat Koman, Karaağaç'ta bir çiftlik alarak orada tutkuyla çalışır. İlhan Koman'ın annesi Leman Sevinç yabancı okullarda eğitim almış, Fransızca ve Almanca bilen, sanatla, kültürle ilgilenen bir hanımdır. Resim yaptığı ve farklı el becerileriyle birçok işi başardığı için ailede İlhan Koman'daki sanatsal yönün annesinden geldiğine inanılır. Çiftin İlço lakabıyla bilinen İlhan'dan başka Korhan Koman (1924-1983) ve Kıymet Gönül Dilan (1926-2020) isimli iki çocuğu daha vardır.

Meldâ ve İlhan Koman, 26 Şubat 1951'de Paris'te evlendiklerinde

Meldâ Kaptana (1927-2019)

İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Fransız Filolojisi'nde okudu. 1949'da Fransızcasını ilerletmek için Paris'e gitti. Orada tanıştığı İlhan Koman'la 1951'de evlendi. Genç çift aynı yıl İstanbul'a döndü. Meldâ Kaptana, 1955 yılında eşinden ayrıldıktan sonra New York'a gitti. 1971-78 yıllarında İstanbul'da Meldâ Kaptana Galerisi'ni kurarak, Mübin Orhon,

Orhan Peker, Burhan Uygur, Fatma Tülin başta olmak üzere daha sonra ismini duyuracak birçok sanatçının ilk kişisel sergilerini açtı. 1979'dan itibaren vefatına kadar yaşayacağı Bodrum'a yerleşti. *Ben Bir Bizans Bahçesinde Büyüdüm* (2003) ve *Galer'istler 70'lerin Sanat Ortamı* (2008) isimli hatıra kitaplarını yayımladı. Koman'ın eserlerinin sergilenmesi, korunması ve hatırasının yaşatılmasında aktif olarak çalıştı.

Prof. Dr. Ahmet Şeref Koman (1951)

Meldâ Kaptana ve İlhan Koman'ın tek çocuğu olan Ahmet Şeref Koman 18 Kasım 1951'de İstanbul'da doğdu. Çocukluğunu New York'ta, lise hayatını İstanbul Robert Kolej'de geçirdik-

Ahmet ve
İlhan Koman,
Stockholm,
1980'li yıllar

Ahmet ve İlhan
Koman, İstanbul,
1950'lerin ilk
yarısı

ten sonra İsveç'te babasına katılarak Uppsala Üniversitesi'nde Moleküler Biyoloji/Eczacılık alanında doktorasını tamamladı. Paris Institut Pasteur, Münih Max-Planck-Institut für Biochemie, Paris Institut Cochin ve İstanbul Boğaziçi Üniversitesi'nde akademik kariyerine devam etti. 1998'de ailesi ve dostlarıyla birlikte İlhan Koman Kültür ve Sanat Vakfı'nı kurarak, babasının kültürel mirasını ve ideallerini gelecek kuşaklara taşıma görevini üstlendi. 2005'te İstanbul'da tüm zamanların en kapsamlı Koman Retrospektifi'ni gerçekleştirdi. Koman ailesinin 1965'ten beri içinde yaşadığı M/S Hulda gemisinin 2008 yılında Stockholm'den çıkıp, on liman kentinde Koman sergileri gerçekleştirmesini sağladı; M/S Hulda 2010'da İstanbul'a geldi. Avrupa Birliği tarafından desteklenen *Toplumda Bilim* projesini tasarladı ve yürütücülüğünü üstlendi. Halen Bitez limanındaki M/S Hulda ile vakıf için Bodrum ve Milas-Söğütçük'te kurmayı hedeflediği merkezler arasında yaşıyor.

Kerstin Koman (1938-1996)

Kerstin Zeinow sanatçıyla hayatını 1959'da Stockholm'de birleştirdi. Fransızca bilen, resim yapan Kerstin, kızı Catrin ve Koman'ın -üç duvarı kalmış bir ahırken sanatçının kendi elleriyle baştan aşağıya yenilediği- Drottningholm'deki bir evde başlayan aile hayatları son derece hareketli geçti. Bu evde salı akşamları düzenledikleri toplantılar onların hem Stockholm'deki sanat çevresiyle hem de buradaki Türk kolonisiyle yakınlaşmasını sağladı. Çiftin üç çocuğu Elif Koman André (16.11.1962), Defne Sevinç Koman Alm (10.06.1964) Korhan Koman (8.05.1967) 1965'ten itibaren M/S Hulda (bakınız > M/S Hulda) teknesinde büyüdüler. 1968'de sanatçının ilk oğlu Ahmet Koman'ın da tekne yaşamına katıldığı aile, kedileri, misafirleriyle yazları Baltık Denizi'ndeki binbir güzellikteki takımadalara yelken açar, kışlarıysa buz tutan Drottningholm Limanı'na demir atardı. Teknesine ev denilmesinden hoşlanmayan sanatçının³ aile hayatını organize eden Kerstin Koman, 1994'te onun ilk retrospektif sergisini *Şekiller Dün-*

Çalışmaları 1950'lerden itibaren uluslararası yayınlarda değerlendirilen, Venedik, São Paulo Bienali'nde gösterilen, MoMA'dan Moderna Museet'e kadar birçok önemli müze koleksiyonunda temsil edilen Koman, özellikle İsveç'te kamusal alanlarda gerçekleştirdiği heykelleriyle dünya sanat tarihine geçmiş bir yaratıcıdır. Aynı zamanda Hulda adlı teknesini Türkiye ve Avrupa'nın yaratıcı insanlarıyla birlikte bir evden çok, kendine ait bir dünyaya dönüştüren bir derviştir.

İlhan Koman'ın geliştirdiği formların çekiciliği, hangi malzemeyi kullanırsa kullansın mükemmel bir el emeği, bilek gücünün eseri oldukları için izleyenlerde dokunma duygusunu tetikleyen bir büyüye sahip olmalarında yatar. Onun Türk, Fransız ve İsveç kültürlerini akıl almaz biçimde harmanlayarak oluşturduğu kültürlerarası yaşam, üretim ve paylaşımına açma süreçleri eşsizdir.

tavsiye edilen
KDV'siz
satış fiyatı

₺ 72

Sertifika no: 11940

ISBN 978-605-09-8400-2

9 786050 984002

DK
Doğan
Kitap